

1. Κριτικά σύμβολα εντός του βασικού κειμένου

- [] Κείμενο εντός των αγκυλών δείχνει πως η γνησιότητα αυτού είναι αμφισβητήσιμη, αλλά κατά πάσα πιθανότητα είναι γνήσιο (λ.χ. Μτ.12,47)
- [] Κείμενο εντός των συγκεκριμένων αγκυλών δείχνει πως αυτό έχει προστεθεί μεταγενέστερα (λ.χ. Μκ.16,9-20)
- * Διόρθωση χειρόγραφου (Λκ.23,45)
- ο Παράλειψη αυτής της λέξης (Λκ.23,2)
- \ Παράλειψη αυτών των λέξεων (Λκ.23,1)
- Γ Άλλη γραφή για τη συγκεκριμένη λέξη (Λκ.23,1)
- Γ Γ Άλλη γραφή για αυτές τις λέξεις (Λκ.23,6)
- τ Η λέξη αυτή έχει προστεθεί (Λκ.23,2)
- ς 2 Αλλαγή θέσης αυτών των λέξεων (Λκ.24,7)
- : Άλλη στίξης από εκδότες ή ερμηνευτές (Λκ.24,10)
- ς Αλλαγή θέσης αυτής της λέξης (Λκ.23,55)
- ε ε α ε ρ ρ ρ ρ Στον ίδιο στίχο υπάρχουν περισσότερες από μία παραλείψεις,
γ ρ τ ρ ο ρ κ
\ ρ ρ ρ ρ προσθήσεις, εναλλαγές λέξεων κλπ (Λκ.23,2)
- Η πλάγια γραμματοσειρά δείχνει πως το συγκεκριμένο χωρίο έχει εισαχθεί κατά λέξη (λ.χ. Μτ.24,29)

2. Συμβολισμοί εντός χειρογράφων στο Apparatus Criticus (κριτικό μηχανισμό)

I. Σημεία – συντμήσεις επί των χειρογράφων (τα σπουδαιότερα)

- Ⲗ (άλεφ), A, B, C, Ψ κλπ. Με κεφαλαία ελληνικά ή λατινικά γράμματα σημειώνονται τα ελληνικά μεγαλογράμματα χειρόγραφα. (Το Ⲗ είναι εβραϊκό γράμμα - μοναδική εξαίρεση στον κανόνα - που δηλώνει επίσης ελληνικά χειρόγραφα, αυτά του Σιναϊτικού κώδικα).
- 01, 02, 03 κλπ. Αριθμός που αρχίζει από 0 δηλώνει, επίσης, μεγαλογράμματο χειρόγραφο.
- Ⲙ (Majority text ή Mehrheitstext) ή Βυζαντινό κείμενο. Η πλειοψηφία των μικρογράμμάτων χειρογράφων στην οποία περιλαμβάνονται και τα χειρόγραφα βυζαντινού τύπου. Πολύ μεγάλο ποσοστό των μικρογραμμάτων χειρογράφων περιλαμβάνεται σε αυτήν την κατηγορία.
- 1,2,3 κλπ. Αριθμός που δεν αρχίζει από 0 δηλώνει μικρογράμματο χειρόγραφο.
- $l^{1.2.3}$ (το καλλιγραφικό Ελληνικό εκλογάδιον (μικρό λεξικό) [l^a λατινικό l σημαίνει (εκλογάδιον Πράξεων), l^{+a} (ευαγγέλια και lectionarium) Παύλος), U-l (στρογγυλή γραφή), le (αναγνώσματα εβδομάδων), $lesk$ (αναγνώσματα εβδομάδων από το Πάσχα έως την πεντηκοστή), lsk (αναγνώσματα σαββατοκύριακου), $lsei$ (Jerus) (αναγνώσματα ορισμένων ημερών κατά την ιεροσολυμιτική τάξη)]

II. Συντομογραφίες - σύμβολα

	Χωρίζει τις διαφορετικές γραφές για το ίδιο χωρίο
()	Μάρτυρες, γραφές με μικρές αποκλίσεις
(!)	Δίπλα σε πάπυρο δηλώνει πως ο πάπυρος είναι του 3-4 ^{ου} αιώνα μ.Χ., δηλαδή αρχαιότερος της διαμόρφωσης των διαφόρων τύπου κειμένου. Όταν δεν είναι δίπλα σε πάπυρο χαρακτηρίζει ως παράλογη μία συγκεκριμένη μορφή.
*	Αρχική γραφή
?	Δίπλα σε χειρόγραφο δηλώνει πως στο συγκεκριμένο σημείο του κειμένου, το κείμενο είναι δυσανάγνωστο (ή δεν έχει ελεγχθεί).
[]	Στον κριτικό μηχανισμό οι αγκύλες περιέχουν εικασία σχετικά με την ορθότητα του κειμένου. Συνοδεύονται συνήθως από την σύντμηση cj (conjecture – εικασία) ή από τη συντομογραφία comm. (commentaries), δηλ. συνήθης εικασία στα υπομνήματα.
+ ή add	Προσθέτει/τουν
†	Προηγούμενη γραφή του Nestle-Aland
a	Πρίν από
acc	Σημείο προφοράς
al	Και άλλα χειρόγραφα
Aqu	Μετάφραση της ΠΔ από τον Ακύλα
bis	(δics), η συγκεκριμένη λέξη έχει γραφτεί δύο φορές
C	Διόρθωση (οι εκθέτες ^{1,2,3 κλπ} δηλώνουν διάφορους διορθωτές)
c/cf	Μαζί/ παράβαλε
cet	Τα άλλα χειρόγραφα
cj/cjj	Χρειάζεται βελτίωση
cod/codd	Χειρόγραφο/ χειρόγραφα
com(m)	Υπομνηματιστής/ές
e	Ομάδα χειρογράφων: K N P Q Γ Δ 28. 33. 565. 700. 892. 1010. 1241. 1424
ead.	(eadem) Το αυτό
ex itac.	Λάθος εξαιτίας ιωτακισμού (να γράφεται λάθος το σωστό ι, υ, οι, ει,

	η)
ex. err.	(ex errore) από λάθος του αντιγραφέα
ex. lat?	Γραφή προερχόμενη πιθανότατα από λατινική μετάφραση
ex. lect	Επίδραση εκλογάδιου
f ¹ ,f ¹³	Οικογένειες μικρογράμμάτων χειρογράφων 1 και 13 με κοινό κείμενο εντός κάθε ομάδας.
ϕ	Μασωρητικό (εβραϊκό) κείμενο
h.t.	ομοιοτέλευτο
hab	Έχει/έχουν
i.e.	Σημαίνει
id.	(idem) Το αυτό
illeg.	Μη αναγνώσιμο
incert.	αβέβαιο
interp	στίξη
it	ομοίως
lac	έλλειψη
mg	σημείωση στο περιθώριο των χειρογράφων
mut	φθορά
om	παράλειψη
ord inv	αντίστροφη σειρά
p	Ομάδα χειρογράφων: K L P 33. 81. 104. 365. 630. 1175. 1241. 1506. 1739. 1881. 2464. 2495
p	μετά
p)	Γραφή που έχει επηρεαστεί από παράλληλα χειρόγραφα
pc	Ελάχιστα (pauci)
pm	Πολλά χειρόγραφα (permulti)
pon. a.	(point ante) τοποθέτηση πριν
pon. p.	(point post) τοποθέτηση μετά
r	℞ ^A (χειρόγραφα μαζί με το υπόμνημα του Ανδρέα Καισαρείας στην Αποκάλυψη) που περιλαμβάνουν και το P· ℞ ^K (κοινή -koini- παράδοση).
rell	Υπόλοιπα χειρόγραφα (relliqui)
s	Γραφή προερχόμενη από μεταγενέστερη προσθήκη (supplementum) προς συμπλήρωση κειμένου, που ενδεχομένως είχε υποστεί ακρωτηριασμό.
sec	σύμφωνα με

sim	όμοιο
sq/sqq	το εξής/ τα εξής
Symm	Μετάφραση της Π.Δ. από τον Σύμμαχο
test	μάρτυρας (-ες)
Theod	μετάφραση της Π.Δ. στα ελληνικά από τον Θεοδοτίωνα
txt	Το κείμενο στο συγκεκριμένο σημείο έχει βασιστεί αποκλειστικά στα χειρόγραφα που το ακολουθούν. Όπου δεν υπάρχει txt(=textus) σημαίνει πως το κείμενο αυτό βασίζεται στα χειρόγραφα που βασίζεται η συγκεκριμένη έκδοση που έχουμε στη διάθεσή μας.
v	βλέπε
v.l.	(<i>varia lectio</i>) εναλλακτική ανάγνωση (γραφή)
verss	αρχαίες μεταφράσεις
vid	(<i>ut videtur</i>) όπως φαίνεται (δυσχερής ανάγνωση)
vl	ή
vs	(<i>versus</i>) στίχος
vs/vss	vs/vss στίχος (-οι)
om ή -	Παραλείπει/πουν
κτλ	και τα λοιπά
ℵ*	Αρχική μορφή του χειρογράφου
ℵ ^c	Διορθωμένη μορφή του ℵ επί πολλών διορθωτών (λχ. ℵ ¹ , 1 ^{ος} διορθωτής)
Ⓞ	Μετάφραση Ο΄
ℙ	Πάπυρος (λ.χ. ℙ ¹ , ο εκθέτης δηλώνει τον αριθμό του παπύρου).

III. Μη συντομογραφημένα

apud	στο
glossa	διευκρίνηση
hic	εδώ
huc	προς εδώ
loco	στη θέση του
nihil	τίποτε
pro	για
rectius	καλύτερο
sed	αλλά
sine	χωρίς
tantum	μόνο
ter	τρεις

IV. Μεταφράσεις

a) Λατινικές

a.b.c.	a.b.c. μεμονωμένες αρχαίες λατινικές μεταφράσεις
it	όλες ή πολλές αρχαίες λατινικές μεταφράσεις (Venus Itala)
lat	Αρχαίες λατινικές μεταφράσεις μαζί με τη Βουλγάτα (Vulgata)
lat(t)	Όλες οι λατινικές μεταφράσεις, μαζί με την Βουλγάτα, εκτός αποκλίσεων σε ορισμένα σημεία
latt	Όλες οι λατινικές μεταφράσεις μαζί με την Βουλγάτα
vg	Vulgata του Ιερώνυμου, διόρθωση της Ιτάλα
vg ^{cl}	Vulgata Clementina (Biblia Sacra Vulgatae Editionis Sixti Quinti Pont. Max. iussu recognita atque edita [vgcl = Editio Clementina], Rome 1592.). Επίσημη βίβλος των καθολικών.
vg ^{ms/mss}	Μεμονωμένος μάρτυρας στους κώδικες της Vg
vg ^s	Vulgata Sixtina (αναθεώρηση της Βουλγάτα), Biblia Sacra Vulgatae Editionis ad concilii Tridentini praescriptum emendata et a Sixto V. P. M. recognita et approbata [vgs = Editio Sixtina], Rome 1590.
vg st	Vulgata Στουτγκάρδης (1983 ³) – κριτική έκδοση
vg ^{ww}	Vulgata εκδόσεως Wordsworth-White-Sparks (κριτική έκδοση)

b) Συριακές

sy	Συμφωνία συριακών μεταφράσεων
sy(h)	Διατήρηση του ελληνικού κειμένου σε όλες τις συριακές μεταφράσεις, εκτός της έκδοσης εντός της παρενθέσεως
sy**	Γραφή σημειωμένη με αστερίσκο (στο κείμενο) στην αρκέλιο
sy ^c , (sy ^c)	Κουρετώνειος μετάφραση, όταν η συριακή μετάφραση βρίσκεται εντός παρενθέσεως τότε διαφοροποιείται ελάχιστα από το ελληνικό κείμενο
sy ^h	Αρκέλιος (Harklensis) μετάφραση
syh ^{mg}	Γραφή περιθωρίου στην αρκέλιο μετάφραση
sy ^p	Πεσίττω
sy ^{ph}	Μετάφραση Φιλοξένειου (6ος αιώνας)
sy ^s	Συροσιναϊτική μετάφραση

c) Κοπτικές μεταφράσεις

()	Υποστηρίζεται το ελληνικό κείμενο με μικρή διαφοροποίηση
ac	Αχμιμική παράδοση
ac ²	Υποαχμιμική παράδοση
co	Συνολική κοπτική παράδοση
mae	Μεσοαιγυπτιακή παράδοση
mf	Μεσοαιγυπτιακή-φαγιουμική παράδοση
pbo	Πρωτοβοχαϊρική παράδοση
sa	Σαϊδική παράδοση
Π.χ. sa ^{ms/mss}	Ένας ή πολλοί μάρτυρες υποστηρίζουν τη συγκεκριμένη γραφή (λ.χ bo ^{mss} , sa ^{mss} κοκ)

d) Λοιπές εκδόσεις

aeth	Αιθιοπική μετάφραση
arm	Αρμενική μετάφραση
geo	Γεωργιανή μετάφραση
slav	Σλαβονική Μετάφραση
got	Γοτθική μετάφραση
pt	Μερική παράδοση
ms(s)	Μεμονωμένα χειρόγραφα

3. Σημεία στα περιθώρια

I. Εξωτερικό περιθώριο

-	Από στίχο σε στίχο και από κεφάλαιο έως κεφάλαιο
.	Διαχωρισμός μεταξύ στίχων του ίδιου βιβλίου
;	Διαχωρισμός μεταξύ κεφαλαίων του ίδιου βιβλίου
	Διαχωρισμός μεταξύ χωρίων που αναφέρονται σε διαφορετικό σημείο του κειμένου
·	Διαχωρισμός διαφορετικής ερμηνευτικής συνάφειας στον ίδιο στίχο
cf	Όχι άμεση σχέση στίχου με χωρίο
s/ ss	Επόμενος/νοι στίχος/χοι
p	Παράλληλα συνοπτικά χωρία
!	Βλέπε στο χωρίο αυτό για περαιτέρω παράλληλα
Ⓞ	Μετάφραση των Ο΄
act	Πράξεις των Αποστολών
kath	Καθολικές επιστολές
vac	Υπάρχει κενό
K	Χειρόγραφο που περιέχει υπόμνημα
†	Ημιτελής διατήρηση του περιεχομένου που περιγράφεται
e p r a	e=ευαγγέλια, p= Επιστολές Παύλου, r=Αποκάλυψη, a= Πράξεις και καθολικές επιστολές.

II. Εσωτερικό περιθώριο

Όπου δούμε παραπλεύρως του κειμένου αραβικό σύστημα αρίθμησης με ελαφρώς πλάγια γραφή αύξοντος αριθμού (λχ. 1 ,2 ,3 κοκ) αυτό μας δείχνει τη κατανομή του κειμένου ανά περιόδους, όπως είχε χωριστεί στην πλειοψηφία των αρχαίων χειρογράφων.

Αραβικό σύστημα αρίθμησης με κανονική γραφή πάνω από το κείμενο δείχνει την σελίδα του επιστημονικού κειμένου που ξεκινάει από τη σελίδα με αριθμό 1 (Ματ.1,1)

Αραβικό σύστημα αρίθμησης, με κανονική γραφή, σε συνδυασμό με λατινικό (λ.χ. 1, VII) που συναντάται μόνο στα 4 ευαγγέλια. Μας δείχνει τα παράλληλα χωρία των ευαγγελιστών κατά τη μελέτη του Ευσεβίου Καισαρείας. (λχ. Πίνακας I= παράλληλα χωρία των 4 ευαγγελιστών, πίνακες II,III και IV =παράλληλα χωρία τριών ευαγγελιστών, Πίνακες V,VI,VII,VIII,IX = παράλληλα χωρία μεταξύ δύο ευαγγελιστών και 4 πίνακες με αριθμό X που δείχνουν το μοναδικό υλικό κάθε ευαγγελιστή)

4. Λοιπές συντομογραφίες

I. Συντομογραφίες των Πατέρων της εκκλησίας (ορισμένες)

Acac	Ακάκιος Καισαρείας
Ad	Αδαμάντιος
Ath	Αθανάσιος
Basil ^{CI}	Βασιλείδης κατά τον Κλήμη
Bas	Βασίλειος Καισαρείας
BasA	Βασίλειος Άγκυρας
Chr	Χρυσόστομος
Cl	Κλήμης Αλεξανδρεύς
Cl ^{lat}	Λατινική μετάφραση του Κλήμη
Cl ^{hom}	Ομιλίες Ψευδοκλήμεντος
2Cl	Β΄ Κλήμεντος
Didache	Διδαχή
Mcion ^{T/E/A}	Μαρκίων κατά τους Τερυλλιανό, Επιφάνιο και Αδαμάντιο
Polyc	Πολύκαρπος Σμύρνης
κοκ	

II. Σύμβολα που αφορούν τα συγγράμματα των Πατέρων της εκκλησίας

()	Ίδια γραφή αλλά με μικρή παραλλαγή
1739 ^{mg}	Πατερική μαρτυρία που σημειώνεται στο περιθώριο του ελληνικού χειρογράφου 1739
lem	Το τρέχον βιβλικό κείμενο ενός υπομνήματος
ms, mss	Οι Πατέρες γνωρίζουν ένα ή περισσότερα χειρόγραφα που υποστηρίζουν αυτή τη γραφή
pt/pm	Ο Πατέρας παραθέτει το συγκεκριμένο χωρίο περισσότερες από μία φορές και σε άλλα σημεία.
txt-com	Εξακρίβωση κειμένου που μελετάται από το υπόμνημα του Πατέρα
v.l.	Πατερική μαρτυρία για ένα ή περισσότερα χειρόγραφα
vid	Πιθανή μαρτυρία όχι σίγουρη

III. Συντομογραφίες Αγίας Γραφής – Απόκρυφων και Ψευδεπίγραφων κειμένων

α) Καινής Διαθήκης

Mt	Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον
Mc	Κατά Μάρκον
L	Κατά Λουκάν
J	Κατά Ιωάννην
Act	Πράξεις των Αποστόλων
R	Προς Ρωμαίους Επιστολή
1K	Α΄ προς Κορινθίους Επιστολή
2K	Β΄ προς Κορινθίους Επιστολή
G	Προς Γαλάτας
E	Προς Εφεσίους Επιστολή

Ph	Προς Φιλιππησίους
Kol	Προς Κολοσσαείς
1Th	Α΄ προς Θεσσαλονικείς
2Th	Β΄ προς Θεσσαλονικείς
1T	Α΄ προς Τιμόθεον
2T	Β΄ προς Τιμόθεον
Tt	Προς Τίτον Επιστολή
Phm	Προς Φιλήμονα
H	Προς Εβραίους
Jc	Καθολική Επιστολή Ιακώβου
1P	Α΄ Καθολική Επιστολή Πέτρου
2P	Β΄ Καθολική Επιστολή Πέτρου
1J	Α΄ Καθολική Επιστολή Ιωάννου
2J	Β΄ Καθολική Επιστολή Ιωάννου
3J	Γ΄ Καθολική Επιστολή Ιωάννου
Jd	Καθολική Επιστολή Ιούδα
Ap	Αποκάλυψις

b) Παλαιάς Διαθήκης

Gen	Γένεσις
Ex	Έξοδος
Lv	Λευϊτικόν
Nu	Αριθμοί
Dt	Δευτερονόμιον
Jos	Ιησούς του Ναυή
Jdc	Κριταί
Rth	Ρούθ
1Sm	Α΄ Βασιλειών (ή Α΄ Σαμουήλ)
2Sm	Β΄ Βασιλειών (ή Β΄ Σαμουήλ)
1Rg	Γ΄ Βασιλειών (ή Α΄ Βασιλειών)
2Rg	Δ΄ Βασιλειών (ή Β΄ Βασιλειών)
1Chr	Α΄ Παραλειπομένων (ή Α΄ Χρονικών)
2Chr	Β΄ Παραλειπομένων (ή Β΄ Χρονικών)
Esr	Β΄ Έσδρα 1-10
Neh	Β΄ Έσδρα 11-23 (ή Νεεμίας)
Esth	Εσθήρ
Job	Ιώβ

Ps	Ψαλμοί
Prv	Παροιμίες
Eccl	Εκκλησιαστής
Ct	Άσμα Ασμάτων
Is	Ησαΐας
Jr	Ιερεμίας
Θρήνοι	Θρήνοι
Ez	Εζεκιήλ
Dn	Δανιήλ
Hos	Ωσηέ
Joel	Ιωήλ
Am	Αμώς
Ob	Οβδιού (ή Αβδιού)
Jon	Ιωνάς
Mch	Μιχαίας
Nah	Ναούμ
Hab	Αββακούμ
Zph	Σοφονίας
Hgg	Αγγαίος
Zch	Ζαχαρίας
Ml	Μαλαχίας

c) Απόκρυφα και Δευτεροκανονικά συγγράμματα

3 Esr	Α΄ Έσδρας
4 Esr	Δ΄ Έσδρας
1 Mcc	Α΄ Μακκαβαίων
2 Mcc	Β΄ Μακκαβαίων
3 Mcc	Γ΄ Μακκαβαίων
4 Mcc	Δ΄ Μακκαβαίων
Tob	Τωβίτ
Jdth	Ιουδίθ
Sus	Σωσάννα
Bel	Βήλ και Δράκων
Bar	Βαρούχ
EpistJer	Επιστολή Ιερεμίου
Sir	Σοφία Σειράχ
Sap	Σοφία Σολομώντος
Jub	Ιωβηλαία
MartIs	Μαρτύριον Ησαΐου
PsSal	Ψαλμοί Σολομώντος
Hen	Ενώχ
AssMosis	Ανάληψις Μουσέως
BarAp	Αποκάλυψις Βαρούχ
Test Rub	Διαθήκη Ρουβίμ
Test Lev	Διαθήκη Λευΐ
Test Seb	Διαθήκη Ζαβουλών

TestDan
TestNaph
TestJos
TestBenj
VitAd
ApcEliae

Διαθήκη Δάν
Διαθήκη Ναφθαλίμ
Διαθήκη Ιωσήφ
Διαθήκη Βενιαμίν
Βίος Αδάμ και Εύας
Αποκάλυψις Ηλίου

Λήφθησαν υπόψιν:

Γκουτζιούδης, Μ. “Σύμβολα κριτικού υπομνήματος, για το μάθημα Α΄ εξαμήνου: Εισαγωγή στη Καινή Διαθήκη”, σσ.1-14.

Καρακόλης, Χρ. “Σύμβολα και συντομογραφίες του κριτικού κειμένου Nestle- Aland (27^η έκδοση), σημειώσεις προς χρήση σπουδαστών”, σσ.1-8.

Novum Testamentum Graece, εκδ. Nestle-Aland, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2006²⁷, σσ. 44-90.

Χατζησταματίου, Σ. “Σημεία επί του κειμένου – σημειώσεις πάνω στο κριτικό κείμενο”, σσ.1-12.